

М. Демкович Добрянський.

Ідея влади в англійській монархії.

Смерть англійського короля була подією, що сколихнула опінією цілого світу і спонукала її застановитися над характером англійської монархії не лише з мотивів практичної, актуальної політики, але теж з огляду на особу короля і цю інституцію, яку він собою репрезентував — інституцію англійської монархії, так дуже відмінної від усіх інших монархій сучасних і недавноминулих.

Європейська преса — як звичайно в справах, які не вкладаються в ніяку готову схему модерного світовідчування і не йдуть з духом часу, так і в цій справі — виявила повне незрозуміння суті англійської монархії. Загальний рефрен в оцінці помершого короля був такий: ідеальний король для демократичної держави. Поза харитативною діяльністю, участю в національних святах і повною старого блиску репрезентацією, вони не добачували більше поля для діяльності короля і вияву його впливу. Такий погляд далекий від дійсного стану, але він не є ніякою несподіванкою для того, хто розуміє демоліберальні, або, загальніше кажучи, „поступові“ поняття про владу, та хто знає, що теоретично-політичними заложеннями, якими живуть усі нові суспільні диктаторські рухи, не можна вияснити сутніх підстав англійської монархії.

Наші часи є страшенно далекі від того всього, що можна б окреслити загальним висловом „маєстату влади“. Влада, як найвища державотворча сила, як найважливіший порядкуючий чинник у громадському життю, як найбільш необхідна основа всякого суспільного, дійсно людського життя, т. зн. такого, що зберігає достоїнство людини і дозволяє їй в усій повні виявитися, влада, як найвище мистецтво упостачувати і формувати нарід, як умілість „mit den unsichtbaren Händen die Menschen zu lenken“ — влада в такому розумінню є для модерного духа незрозуміла, несучасна і йому протилежна. Для такої влади, влади маєстатичної, немає в політичній життю нашої доби ніякого місця. Бо теорія і практика демократичного „народовластя“ та впливаючі з них у неминучій послідовності тенденції анархізму, соціалізму й комунізму вбили в модерній людині всі зародки тих її душевних сил, в яких коріниться відчуття оцього маєстату влади. Бо в сфері духових цінностей знищили в ній тугу і змисл для взнеслого, шляхетного, аристократичного і — не жахаймось того слова — панського життя. В політичній площині вилімінували чинник влади: проголосили теорії про відумирання держави, про її самоліквідацію, про неодмінний прихід „неполітичних“ суспільних систем, які володарські функції володіння людьми заступлять неполітичними функціями завідування річами (н. пр. Ленінська наука про державу). З таких доктрин зродилася на наших очах найбільш деспотична й драконська за всі часи тиранія. Це вказує, що їх теоретичні заложення утопічні і противорічні.

На зміну передвоєнним політичним ідеалам, які шойно по війні проявилися виразніше в реальнім життю, прийшли нові тенденції авторитарних, тотальних, інтегральних, чи як їх ще там звуть, рухів, що хочуть протиставитися старому демо-ліберальному розкладові громадського життя. Але було б помилкою думати, що вони означають регенерацію ідеї влади, що вони знов установляють загинувший маєстат влади. Щоб означити їх місце зі становища органічного підходу до суспільних явищ, пригадаймо собі ерархію людських типів, подану найбільшим державотворцем Платоном, найбільшим тому, що вже більш як 23 століття його ідеї про державу, панування і громадське життя зберегли свою свіжість, безпосередність, живучість та подиву гідну актуальність. Отже Платон ставить на друге місце справжнього володаря (бо на першім стоїть творча людина, „приятель мудрости і муз“), а шойно на дев'яте, останнє деспота, або, вживаючи сучасного нам терміну, диктатора. Хочу, навівши це протиставлення, звернути увагу на величезну різницю між двома типами влади, з яких один панує силою духа її носіїв, а другий фізичними засобами насильства. Першу з них репрезентує н. пр. Цезар, Август, Оттон Великий і їм подібні, другу сучасні диктатури сталінські, гітлерівські й інші. Один тип панує силою своїх геніяльних здібностей володарських, і головно силою своїх великих чисто людських вартостей, панує так, що вміє звести в гармонійну суцільність усі елементи власного народу, не порушуючи їх питомих прикмет, своєрідних вартостей, а навпаки, їх розвиваючи, отже вміє зреалізувати найвищу засаду в життю народу „Einheitlichkeit in der Mannigfaltigkeit“ (одноцілість в різноманітності). Невидимою рукою кермує він людьми, які, хоча й відчують, що їх хтось провадить, не відчують цього як тягар. Другий тип панує передовсім засобами державної егзекутиви, засобами механічної сили, викликуванням стадних, найнижчих людських інстинктів. Він нищить всі органічно виростаючі, звязуючі, усцільнюючі начала, нівелює всі прояви громадського і духового життя, перемінюючи зріжничковане суспільство в безформну масу. Тому ідея справжньої влади — влади першого типу, яка будує, а не руйнує, влади, яка лише в конечності вміє приміняти всю безоглядність і невмолимість державного закону (але не самоволі диктатора) — не може вирости з тих диктаторських рухів (які до того ще з диктатури роблять ідеологію), ця ідея витвориться хіба в реакції на них.

В історичній добі можемо спостерігати деградацію й ступневий занепад ідеї влади. Коли основним життєвим принципом в передісторичній добі було змагання до найбільш піднеслого, героїчного життя, то в історичній добі навпаки — найзагальнішою тенденцією є знизити життєвий рівень, є гін до найвигіднішого існування. Словом, напрям такий: від героїчно-сакрального через аристократичний до міщанського, а дальше від нього до пролетарського рівня. Деградація ідеї влади поступає таким шляхом: священних володарів напівлегендарної доби заступають типи

профанних монархів, яких влада, царювання розкладається вже на поодинокі функції в такому розумінню: володар — це військовий вождь + суддя + законодавець. Упадок великих монархій, невдача відновити священну римську імперію, європейські революції, що проголошують гасла народовластя — все це означає другий ступень занепаду. Влада монарха стає фікцією, хоч монархічну ідею ще толерують як пережиті залишки минувшини. Носіями влади стають формально парламенти, республіканські міщанські демократії, а по суті олігархії капіталістичних підприємців. Пригадую для прикладу: Ратенав говорив, що в дійсності світом править у капіталістичній добі кільканадцять наймогутніших європейських і американських господарських потентатів. В цій добі приходиться до повного голосу капіталістична девіза: гроші дають силу і владу, коли давніше було навпаки — влада давала гроші. Що давніше нікому навіть і в голову не прийшло б — домагатися влади тому, що він має гроші, це стало тепер правилом. Але дуже скоро приходиться криза демократії: капіталістичний підприємець, тип найменше воєвничий та владний, а разом з ним і непродукуючий а політикуючий інтелігент як зняряддя в руках підприємця, надаються найменше до того, щоб у своїх руках держати владу. На арену виступає жадний влади пролетаріят, але не як зорганізований стан робітництва, що, виділивши з-поміж себе свою власну робітничу аристократію, справедливо домагається співучасти в загально-громадських і державних справах, тільки пролетаріят, як синонім і сокупність шарів громадянства, що соціально й культурно стоять найнижче. В боротьбі з розложеною демократією він здобуває владу і в цинічній безоглядності змітає всіх, що репрезентують життєвий рівень хоч трохи вищий від його, що вже є найнижчим; нищить усі культурні, суспільні й політичні надбання, які перевищують його смак і запотребовання. До всевладного голосу приходиться „der letzte Mensch“, (вислів Ніцше). Він є мірилом всіх вартостей і відповідно до свого рівня нівелює все. Вислідом тієї нівеляції є маси, маси і маси. Поза сірими, безобразними масами нема вже ніяких суспільних організмів.

Оте панування найнижчого типу людини не обмежалося до самої Большевії. Ось кілька образків, взятих з одного числа гітлерівського органу: „Передучора промовляв Вождь і Канцлер до 80.000 штурмовиків. Ентузіазм зібраних не мав меж... Вчора 50.000 робітників, зібраних у величезній галі XV вислухало з ентузіазмом промови провідника фронту праці... Сьогодні відбулося віче спортової молоді, в якому взяло участь 35.000 людей. Говорив Бальдур фон Шіраx, а промову його прийняли невгавачими оплесками“. Людське достоїнство, людська особистість втрачає всяку вагу. Людина має ще вартість, поскільки вона зуміла zdeградувати себе до рівня живого автомату, вбрати не лише своє тіло, але й душу в стандаризований та силою їй накинений уніформ масовика і поставити себе поруч тисячів інших таких же самих автоматів.

На наших очах відбувається послідня деградація ідеї влади, останній ступень її занепаду. У всіх краях Європи „*der letzte Mensch*“ заціплює свої бацили розкладу, що дають більше або менше спустошуючі висліди; це залежить від сили ділання здорових, протилежних елементів у громадянстві; якщо ж таких немає, або вони слабосильні, то „*der letzte Mensch*“ всеціло опановує народне життя.

Є тільки один край на нашій континенті, де ці зародки не приймаються, де вони взагалі не знаходять пригожого для себе ґрунту — це Велика Британія.

Світова війна стрясла престолами, кілька з-поміж них завалилося, але англійський залишився ненарушений. Упала династія Ромонових, бо Микола II став позолоченою іконою, далекою від народу, безвольним знаряддям у руках двірської камарилі. Скапітулювали Гогенцолерни, бо Вільгельм II затрачував міру в своїм „*sic volo, sic iubeo*“, а опертя шукав виключно в „*Gottesgnadentum*“, для якого його громадянство вже не мало зрозуміння. Пішли на вигнання й Габсбурги, бо не хотіли зрозуміти, що в добі визволення національностей не можна віддавати цілого десятка народів під всевладне панування двох вибраних. А ті, що спасли свої престолы, то тільки тому, що погодилися бути пасивними свідками всього того, що на їх очах відбувалося, як нпр. в Італії. Одинокий англійський престол не втратив у світовім буревію нічого з власного значіння й авторитету. Це пусті балачки вчених правників і публіцистів, що Англія не є монархією, що прем'єр має більше влади, як сам монарх, що Англія це в дійсності республіка.

Сила англійської монархії впливає з незвичайно високо розвинуеного в англійських королів уміння панувати. Очевидно, ця здібність монархів могла виплекатися в народі, в яким провідні верстви під оглядом цієї вмілости сміло дорівнюють свому монархові. Ці справи надто тісно сполучені з собою, щоб можна їх відділювати. Одна впливає на другу, одна другу удосконалює. Тому при розгляді англійської монархії не можна обмежитися тільки до самого короля.

Основа могутности англійського народу, а з тим і значіння англійського короля були положені в минувшині. Сучасна провідна верства виводить свої початки ще з часів Вільгельма Завойовника. Вже перед ним в Англії зударяються два протилежні елементи: місцевий охлократично зорганізований і напливаючий з Нормандії, варязький, більше культурний, краще зорганізований, клясократичний, значить аристократичний елемент, який поволі але постійно відсуває тамтого від влади. Суперництво між обома дуже скоро вирішується в користь варязького елементу. Вільгельм Завойовник підбиває Англію, після чого його армія „відразу вросла в землю“ — як висловлювався Липинський, бо вона складалася не з кочових грабїжників, а з варягів уже осілих, які, підбиваючи Англію, шукали нових догідніших варстатів праці. Вільгельма Завойовника коронував найвищий до-

стойник місцевої духовної влади. „Нова влада політична дістала санкцію тої релігії, яку визнавали місцеві маси, і сама, корючись її законам, поклала тим основи для свого морального авторитету“. А підставою сили нової аристократії став її лицарський воєвничий дух. Літописці оповідають, що під Гастінґс (де відбулась рішальна битва між Вільгельмом Завойовником і Гарольдом), нормани кинулись у бій з піснею про лицарські подвиги Родянда. „Сильна віра й великі діла“ були змістом життя цієї провідної верстви. Про те, в чім коріниться вікова сила Англії, пише Липинський так: „Нова англійська клясократична аристократія повстала з армії продуцентів. Осівши в землю непорушно, на стало, та взявшись до організації продуктивної праці, вона зберегла свою військову дисципліну, військову організацію й військовий дух: психіку героїзму, хотіння великого, хотіння слави та подвигу. Характер організованих і здисциплінованих лицарів продуцентів... вона передала своїм дальшим поколінням і новим англійським аристократичним формаціям, кінчаючи останньою: аристократією робітничою. В цім джерело вікової могутности Англії“. (Листи, 293).

Угольним каменем для сили монархії була далекозора політика Вільгельма. При розділі землі між нові аристократичні роди він залишив велику частину для корони, що дало йому і його наслідникам значну матеріальну силу і повну матеріальну незалежність від підчинених короні васалів. А свою владу над велицарським населенням виконував не за посередництвом васалів, як це було в інших монархіях, а лише сам при допомозі власних королівських державних урядників. Завдяки цьому англійський король не став тільки королем „панів“, залежним від їхнього вибору, а став монархом усіх шарів громадянства, головою цілого народу. „Авторитет королівської влади спирався не тільки на призначення її і благословення владою духовною, а й на моральним довірю до неї пасивних мас, що в королівських судах і урядах змогли знайти завжди оборону від зловживань аристократії“. (Листи, 294).

При застанові над англійським пануванням в світі мимохить насувається аналогія з римською імперією. І це порівняння має глибокі підстави. Як найважливішим чинником громадського життя в римській імперії була сильна політична воля й амбіція панувати над світом, так і англійський народ визначається між усіма іншими найсильнішою політичною волею. Як для римлянина найвищим заповітом було *Vergil*ієве „*Tu regere imperio populos, Romane, memento*“, сформульоване в часі найбільшого блиску римського панування, так і для англійця найважливішою засадою є „Пануй Британіє“. Кожний англієць одіює всі явища громадського життя і зовнішнього світу в першу чергу політично і волево, то значить під тим кутом, наскільки людська воля може зужиткувати й використати їх для політичних цілей.

Один управитель англійського коледжа на запит одного німця, в який спосіб він виховує своїх учнів на добрих держав-

них мужів, відповів: „Мої хлопці грають гокей і читають Платона“. Ось два кардинальні засоби, якими англійці підготовляють молоде покоління на добрих громадян і здібних адміністраторів великої імперії: 1. спорт, що має загартувати тіло й навчити чесної, джентельменської гри в громадським життю і політиці та 2. клясичне виховання, що ушляхетнює й оформлює духа. В ніякім іншому краю вплив платонових творів, зокрема творів про державу, не є так сильний, як в Англії. Передовсім одну з платонських чеснот — *σωφροσύνη*, самоопанованість, розсудливість, це, що на континенті звуть звичайно англійською холоднокровністю — завважуємо виразно в усіх потягненнях англійського політичного світа. Ця холоднокровність не є вродженою прикметою англійця, бо він по всій природі пристрасний, вона є наслідком систематичного виховання. „З ідеалом джентлемена — каже Вільгельм Дібеліус, один з найкращих в Німеччині знавців англійського світа — стоїть у постійній боротьбі англійська пристрасність. Ця пристрасність це є щось, чого чужий обсерватор якнайменше сподіється за холодною, самопевною поставою джентлемена, а проте вона є одною з основних англійських рис. Хто оглядав хоч раз англійські маси при народнім святі, хто знає, як поступає англійський подорожний з нижчих верств, як поводить ся закордоном англійський вояк, з якою елементарною силою виладовується пристрасна любов і пристрасна ненависть примітивної людини, коли на хвилю зникне атмосфера товариського примусу, то цей починає мати респект перед велитеськими педагогічними осягами, які скриваються за холодною маскою самоопановання“. Та не тільки шляхом виховання своєї собі англійці всю державну мудрість старинного світа, вони її переняли ще безпосередно від старого Риму. Римські впливи приходять до Англії з Вільгельмом Завойовником і його армією. І очевидно є, що зеднання варязької відваги, воївничости, лицарськості з римським державотворчим мистецтвом, з геніальним умінням панувати, мусіло дати в висліді найкращу верству, найдосконалішу аристократію в Європі.

Одні й ті самі методи пановання бачимо в Англії, що й у римській імперії. Тут і там зводяться вони до двох основних засад: 1. погодити дві протилежні життєві рації — рацію завойовника і рацію завойованого, гармонійного компромісу двох ріжних законів та 2. вичути, до яких меж можна посунутися в імперіялістичнім розгоні та вміти здобутися на відвагу відпружити натягнену струну, щоб не переступити імперативу „жити самому, але й другому дати жити“ — чого н. пр. не вміють французи. Цю методи англійського панування найкраще ілюструють твори Кіплінга. Цей співець англійського імперіялізму знаменито бачив суть великобритійського панування і знав, в чім загадка його успіху. Дуже ядерно формулує цю справу Ксавери Прушинський в „Slow-i“ (26. січня 1936). Тому наводжу його слова: „Герої Кіплінга — це люди, що вічно шукають звязку поміж двома законами, власним і чужим: його власним моральним зако-

ном, прямим, як засади декальогу, який кермує ним як людиною, і чужим законом, законом середовища, з котрим він зустрічається, котрим він має кермувати, або над котрим панувати. Того чужого закону шукає Кіплінговий герой всюди; і шанує цей закон всюди, й у гірських гімалайських племен, у кольоністів; шанує цей закон у британців римський вождь Максимус, шукає його й сам автор навіть там, де, здавалося б, нема жадного закону, жадної норми, бо існують тільки Джунглі. Бо навіть там шукає, розуміє і шанує їх закон. Він узгіднює прості засади свого закону з тамтим чужим, природнім законом середовища. Шанує, що в нім старе, підпомагає, що добре, направляє, що скривлене. І виявляється, що цей чужинець стає цінним оборонцем місцевого закону й місцевих потреб. Закон для Кіплінга — це суспільний інстинкт, що існує й проявляється всюди там, де може бути мова про якийсь громадне співжиття... І якраз внаслідок получення цих двох законів стає Кіплінговий герой у чужім середовищі завдяки своїй службі для закону й реформі цього закону чинником може ще чужим, але вже потрібним". Краще хіба не можна було зясувати цих підставових засад, на яких спирається англійська могутність у світі: зробити себе потрібним, необхідним і корисним через гармонійне узгіднення своїх інтересів і свого закону з інтересами і законами завойованого краю.

Щоб могли при допомозі тих простих, але за це дуже трудних метод держати пів світа під своїм законом, на це потрібно незвичайно сильного інстинкту панування і гону до влади. Цей інстинкт і гін є якраз одною з найважливіших форм англійської пристрасности. Ця пристрасність зробила англійця здобувцем світа; вона проявляється всюди, але про неї він ніколи не говорить, ані нею не маніфестується. Граф Чернін оповідає в своїх споминах „Im Weltkrieg" про одну сцену, яку він бачив на кораблі, їдучи з Америки до Європи. В товаристві, зложенім з представників різних народів, був один німець і один англієць. Німець розводився широко про німецькі амбіції заволодіти світом, про німецьку солідність, завдяки котрій марка „Made in Germany" завоює цілий світ. Чванкуватість німця викликала в товаристві загальний несмак і обурення. На це звернувся хтось до англійця з запитом „а як ви думаете про це?" — „Я — відповів той, — знаю, що до Англії належить світ і буде належати; але пощо я маю це говорити?" Оця самопевність і свідомість своєї цілі належить до основних рис англійської пануючої верстви.

Цією провідною верствою є ще й досі без уваги на всі поступи поверховної демократизації земельна аристократія, та класа, яка дала Англії визначних письменників і поважне число великих державних мужів, яка від кінця 17. століття до 1832. року неподільно панувала, та й досі панує, з малими перервами, а закордонна політика й надалі залишилась її неподільною доменою. Але й у внутрішній політиці зберігає вона свій вплив при скрупулятнім збереженню демократичних зверхніх форм. В людях цієї класи під поволокою строго унормованої, ввічливої форми пульсує силь-

ний життєвий розгін і темперамент. Вони не мають нічого спільного з пуританською тверезістю міщанського стану. Це люди діла і чину, виразно бойовницького духа, які не хочуть мати нічого спільного з паціфізмом, в закордонній політиці заступають сильніші й рішучіші акорди, але без грубої загонистости. Вони з вогнем і пристрасстю в своїм серці, але завжди в формі, спокійні, холодні, з непохитною певністю в виступах, як у вродженого пана. Всі вони один в одного як малі королі.

Ця кляса визначається незвичайною асиміляційною силою. Між іншим і в цій проявляється її здібність панувати, що всі провідницькі особистості з нижчих верств, які могли б бути їй небезпечні, втягає в себе. Принцип *Noblesse oblige* є її найважливішою життєвою засадою, без уваги на це, що наплив чужого елемента в її ряди йде безпереривно. Англійська шляхта ніколи не заклепилася сама в собі, як це було на континенті, і в цей спосіб оминула небезпеки звиродніння і занепаду. На основі спадкового права шляхетський титул унасліджує тільки найстарший син, інші відходять в круги міщанства, однак в дійсності творять переходову верству між аристократією і міщанськими елементами. Через це ніяка непроходима стіна не відділює її від решти громадянства. До її рядів має доступ кожний, хто якнебудь в особливий спосіб вибивається. Тому аристократична кляса являється для кожного принадною ціллю, куди вона однак приймає тільки тих, що своєю поставою, життєвим підходом, духом і квалітетами характеру їй відповідають.

Завдяки всім тим прикметам англійська шляхта вдержалася досі на рівні пануючого чинника в імперії. Шляхта на континенті, відмежувавшись китайським муром від нижчих верств і перемінившись таким чином в касту, скоро політично розложилась, в тому розумінні, що в змаганню затримати всі свої права і привілеї не хотіла сповняти жадних громадських обов'язків і тому стала суспільним тягарем, стратила змисл існування як окрема пануюча упривілейована група не лише в очах нижчих верств, але й об'єктивно. Англійська ж шляхта зберегла тісний зв'язок з нижчими верствами, постійно поповнювалася здоровими силами знизу, приймаючи до себе звідтіль найкращі елементи. Тому не стала ніколи кастою, тільки найдосконалішою політичною еманациєю цілого народу.

Розуміється, що й король мусить визначатися тими всіми здібностями й прикметами, але й мусить мати їх ще в більшій мірі, коли його роля не має звестися до пасивного репрезентанта. Англійська конституція, хоч навіть значно обмежує державно-правні прерогативи короля, то все таки не хоче елімінувати його цілком з політичного життя. На основі цієї конституції король мусить просити за раду у всяких політичних справах, він має право давати ініціативу в них і остерігати. Це таке гнучке й неясне сформулювання, що дає змогу королеві, що є визначною індивідуальністю, як н. пр. Едвард VII., особисто брати участь активно в найважливіших ділянках державного життя. І, як відомо,

вся закордонна політика Англії за Едварда VII. була його особистим ділом, він підготував Англію до світової війни, створюючи цілу систему політичних союзів, які мали ізолювати Німеччину.

Король встрияє активно в політику через те, що він іменує прем'єра. Хоч теоретично він є в тій справі вповні самостійний, то в практиці мусить брати під увагу й інші політичні сили, але це не перешкоджує йому на випадок потреби перевести своє власне рішення. Практика конституційного життя є того роду, що король може, коли державні інтереси загрожені, або коли настануть ненормальні відносини, кермувати державним кораблем, але тільки при співучасті іншого державного фактора. Він є останньою інстанцією на всі непередвиджені випадки, і тому його прерогативи окреслені досить невиразно, бо не знати, в якій ситуації і в яких справах може прийти йому ділати, в якій небезпеці держава потребуватиме його помочі. Конституція дає одному тільки королеві право кожночасного доступу до прем'єра. — Це виглядає дивно, але має свій змісл. Думка короля має для відповідального керманича політики впливову значіння, бо опінія монарха в тім монархічнім і праконсервативнім краю має свою вагу, з якою безумовно треба рахуватися. В той спосіб король впливає на питання щоденної політики. Але і в справах першорядної ваги він є нераз найбільш компетентним чинником з рішальним голосом. Так н. пр. Юрій V. зміг переперти закон про Home Rule для Ірляндії, проти якого була ціла палата льордів. Безкомпромісове становище короля в тій справі мало той наслідок, що палата мусіла на цей закон погодитися. Але за королем стояв прем'єр. Також королева Вікторія, щоб задоволити свою амбіцію, рішила проголосити себе цїсаревою Індії. Проти такої новости, яку годі було погодити з англійською традицією, були всі впливові круги, навіть прем'єр Дїзраелї дораджував з усієї сили заждати кілька літ, хоч бачив, що така інновація матиме велике значіння, бо сильніше звяже Індію з імперією. Однак королева була невмолима і прем'єр мусів всупереч усім провести відповідну постанову в парламенті.

Але поза цими конституційними прерогативами має англійський король ще невичерпані можливості посередно впливати на хід найважніших справ. Ці можливості дає йому своєрідність англійського політичного життя. Знаємо, яку величезну роль грає в Англії публична опінія. Останній приклад з міністром Гором є хїба найкращим свідоцтвом того. З її голосом мусить числитися кожний керманич англійського уряду. Органи цієї публичної опінії є надто скомпліковані, щоб їх можна якимсь одним терміном окреслити. Сюди належать: партійні секретаріяти, партійні засідання, клубові сходини, делегації з виборчих округів, доповняючі вибори до льокальних заступництв, ріжні політично забарвлені імпрези аристократів, промови партійних провідників у краю, ну й преса, а врешті найважнішим органом публичної опінії є таки король. Правда, згідно з конституцією король може тільки за посередництвом прем'єра порозуміватися з ріж-

ними політичними діячами, але ця постанова є тільки теорією, бо король має тисячу доріг до розпорядимости, якими він може піддержувати звязок з політичним світом і свою думку висловити та подати до відома, кому треба.

Другою доменою королівського всевладного впливу є льондонське Society, льондонське товариське політичне життя. Людям з континенту тяжко здефініювати оте Society, бо для наших понять це явище цілком чуже. На континенті людина має значіння відповідно до своєї освіти, суспільного становища, приналежності до впливової чи пануючої партії і тим подібних об'єктивних даних. В Англії зовсім інакше: дорога до впливу, значіння і слави провадить невідмінно через Society. Щойно хто до неї належить, є політичною особистістю. А туди може належати тільки той, хто мав честь бувати частіше в шляхетських аристократичних домах, а передовсім хто удостоївся бути запрошеним на великі весняні або осінні лови. Це своєрідне, від громадського життя цілком незалежне оцінювання людини є для нас, людей з континенту, зовсім незрозуміле. Але воно є характеристичне для англійського життя.

Особливо великий вплив має Society на політику. Всі справи, що торкаються не лише біжучої політики, але й важних державних проблем, обговорюють, а навіть вирішують на шляхетських замках підчас великих приймать, на ловах, спортових імпрезах тощо. Пригадаймо тепер, що король є головою і найвищою інстанцією Society, то зрозуміємо, який величезний і всемогутний вплив може він мати й очевидно має за посередництвом цього Society. Тут він панує всесильно і ніякі конституційні прерогативи його не обмежують. Кожна індивідуальність, кожне товариство, кожний політичний, суспільний, чи мистецький рух, якими заінтересувався король, дістають на його поручення доступ до Society й із тією хвилиною їх значіння і впливи є рішені. В відносинах монархічної Англії королівське запрошення до Осборн або Зендрінген є соціяльним і громадським вивіщенням, що може дати більші користі ніж мільйонні маетки. В тій ділянці скриваються для здібного і рішучого носія корони необчислимі можливості, яких ніяка влада прем'єра, навіть якби диктаторська вона була, не може обмежити.

Щойно коли візьмемо під увагу ці позаконституційні можливості вияву монаршої влади, можемо собі відповісти, чи В. Британія є монархією, чи це республіка з королем в ролі республіканського президента. Що англійський король панує в повнім значінню того слова, хоч його державно-правні компетенції майже ніякі, того ми, передовсім молодше покоління, що кристалізує свій політичний світогляд в атмосфері республіканській, просякнутій сильно диктаторськими елементами, не можемо зрозуміти. Таке значіння англійської корони, якої питомий тягар є куди більший від усіх інших елементів державного життя імперії, є можливе тільки в країні непереможних монархічних традицій, традицій в розумінню не ідеології, а тієї підсвідомої сили,

яка увійшла в кість і кров кожного англійця; воно є можливе в країні, де репрезентанти династії своєю повною достоїнством поставою, своїм прикладним родинним життям (це відноситься передовсім до Юрія V.), своїми ділами зміцнюють традиції і вміють навязати невидимі нитки спокуси із цілим народом. Вони самотні ще в Європі зберегли таємничу вмільсть „mit den unsichtbaren Händen die Menschen zu lenken.“

На ґрунті тих традицій виростає повне глибокої пошани і щирого — скажимо це навіть так — шієтизму до особи короля. Ось кілька свідочств того відношення.

Самовидці оповідають, що на вулицях, якими має переїздити король, цілими годинами вичікують громадяни, щоб його бачити не зі звичайної цікавості, а з глибоко відчутної потреби. Коли заходив Юрій V., приходили з усіх сторін і кутків імперії, з доміній, кольоній, тривожні запити про здоровля короля, диктовані не якимись політичними оглядами, тільки впливаючі з чисто людського й особистого побоювання за короля. Такому глибоко імтимному відношенню до свого короля й династії не перешкоджають ніякі партійні чи політичні переконання. Навіть найзавзятіший комуніст скаже завжди про короля, що це дуже добрий, чесний і шляхетний муж. І навпаки, член королівської родини може без найменших скрупулів говорити з комуністами. Бернард Шов сказав одного разу, що, навіть коли б Англія була комуністичною, то й тоді найбільш поважною особою був би король. Коли Юрій V. покликав уряд Мекдональда, то нові міністри соціалісти, представляючись королеві, без обиняків і найменшого внутрішнього конфлікту в їх совісті цілували його в руку. Імпондерабілії, що з них виростає оце повне пошани й інтимної сердечности відношення до короля — це неначе повітря, яким дихають і живуть усі англійці.

Англійський король і його династія стають непомітно найважливішою інституцією державного життя імперії. Це самотній тривалий і ненарушений осередок імперії й великого народу, незалежний від жадних державних потрясень внутрі чи зовні, незаторкнений ніякими політичними конфліктами партій, інтересів, ріжних груп. Він — це неначе морська ліхтарня, що непорушно і спокійно стоїть над берегом, все одно, чи море розхвильоване, чи тихе, а на нього спрямований зір людей монархії, які бачать в нім віддзеркалення своєї могутности й єдности. Король — це живий символ єдности народу й імперії, так єдности в часі, як і в просторі. Вже самим своїм існуванням, незалежно від особистих кваліфікацій, король репрезентує і символізує історичну тяглість і традицію, він є лучником, що зв'язує минулість з будучиною. Але він є теж символом єдности імперії і народу в просторі. Його коронація в Вестмінстерському соборі відбувається в привності висланників з усіх складових частин імперії. Всі ці частини мають свої власні інтереси, завдання, амбіції, які зроджують сильні відосередні змагання, але без уваги на те все досі творять одну цілість, що її щоправда в площині права не можна

